

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.57>

Є. Ю. Яковчук

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАКОННОСТІ І РІВНОСТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ

Актуальність статті полягає в тому, що повномасштабне вторгнення на територію нашої країни окупаційних військ російської федерації зумовило необхідність мобілізації, у першу чергу, людських, а також економічних, матеріально-технічних та інших ресурсів для організації оборони та відбиття нападу. Разом з цим, зазначені події показали суттєву неготовність держави до багатьох викликів. Зокрема, було встановлено фактичну відсутність ефективної державної політики в сфері мобілізації, яка б задовольняла потреби військового сектору та гармонійно відповідала інтересам всього суспільства в цілому. Для реалізації побідної концепції при встановленні державного мобілізаційного курсу необхідним є чітке визначення принципів, на яких він буде ґрунтуватись. Система відповідних засад є досить широкою, втім, як вбачається, одними із ключових серед них є принципи законності та рівності. Мета статті полягає у тому, щоб розкрити сутність та значення принципів законності та рівності при формуванні державної політики в сфері мобілізації. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, розкрито загальнотеоретичний зміст поняття «законність». З'ясовано, що в аспекті формування державної політики у сфері мобілізації принцип рівності дає можливість забезпечити: по-перше, рівність прав і обов'язків громадян в контексті захисту держави та залучення на військову службу; по-друге, соціальну справедливість, коли враховується соціальний стан та умови життя всіх верст населення, у зв'язку із чим проводиться справедлива мобілізація. Крім того, мобілізація повинна гарантувати всім та кожному рівні соціальні гарантії та захист; по-третє, недопущення дискримінації в контексті мобілізаційних процесів за ознаками статі, віку та/або інших суб'єктивних факторів. Зроблено висновок, що дотримання принципів законності та рівності є запорукою того, що формування державної політики в сфері мобілізації, безальтернативно перебуватиме в рамках правового поля та ураховуватиме права і законні інтереси населення держави. А відтак, суворе дотримання цих принципів підвищить ефективність мобілізаційних процесів та сприятиме поліпшенню роботи всього військового сектору.

Ключові слова: принципи, принципи права, законність, рівність, формування, державна політика, мобілізація.

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення на територію нашої країни окупаційних військ російської федерації зумовило необхідність мобілізації, у першу чергу, людських, а також економічних, матеріально-технічних та інших ресурсів для організації оборони та відбиття нападу. Разом з цим, зазначені події показали суттєву неготовність держави до багатьох викликів. Зокрема, було встановлено фактичну відсутність ефективної державної політики в сфері мобілізації, яка б задовольняла потреби військового

сектору та гармонійно відповідала інтересам всього суспільства в цілому. Для реалізації побідної концепції при встановленні державного мобілізаційного курсу необхідним є чітке визначення принципів, на яких він буде ґрунтуватись. Система відповідних засад є досить широкою, втім, як вбачається, одними із ключових серед них є принципи законності та рівності.

Стан дослідження проблеми. Окремі проблемні аспекти, присвячені формуванню та реалізації державної політики у сфері мобілізації, в своїх наукових працях розглядали: І.Л. Бородін, Н.П. Бортник, О.В. Гетьманцев, А.О. Іванов,

Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, Є.В. Курінний, С.П. Погребняк, О.Ю. Савинець, В.В. Сокурєнко, С.О. Сунєгін, Д.В. Талалай О.М. Тарасишин, В.Д. Ткаченко та багато інших. Незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання принципів законності і рівності при формуванні державної політики у сфері мобілізації.

Саме тому мета статті полягає у тому, щоб розкрити сутність та значення принципів законності та рівності при формуванні державної політики в сфері мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Етимологічно поняття законності походить від терміну «закон», який має декілька основних значень: 1) встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу; 2) загальноприйняте, усталене правило співжиття, норма поведінки; 3) основні правила в якій-небудь ділянці людської діяльності, що впливають із самої суті справи; 4) об'єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності; 5) сукупність догм (основних положень) якої-небудь релігії, віровчення [1].

Законність пронизує законодавство України, але не визначається в його положеннях. Найчастіше, його зміст пов'язують із статтею 9 Конституції України, в якій закріплено: «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [2].

В науковій літературі законність розглядається по-різному. Наприклад, розбираючись із змістом категорії на підставі дослідження законодавства та, зокрема, статей Конституції України, О.Г. Колб дійшов наступного висновку: законність можна вважати режимом суспільно-політичного життя. Це такий стан, відповідно

до якого діяльність всіх суб'єктів права ґрунтується на законі, а ідеї права, гуманізму, справедливості, свободи і відповідальності панують над особистими, вузько груповими інтересами. Змістом принципу законності у зв'язку з цим слід вважати таку діяльність уповноважених суб'єктів, при якій в суспільному житті точно виконання законів, реальність і непорушність прав людини визначаються обов'язковим правилом. «У свій час, ще древні мислителі небезпідставно вважали законність ознакою найкращої державної політичної форми, протиставляючи істинно демократичну державу, де панує закон і свобода особи, деспотії, де володарює беззаконня, в якому особлива воля як така, чи воля монарха, чи народу (демократія) мали силу закону чи, точніше, підміняли собою закон», – пише автор [3, с.237].

І.О. Гарна звертається до законності, передусім, як до методу, за допомогою якого здійснюється правове регулювання та вибудовується система державного управління. Його сутність розкривається вченим через поєднання трьох ознак: 1) органи держави та посадові особи при здійсненні функцій держави, розробляючи чи приймаючи рішення, керуються принципами та вимогами законності; 2) при реалізації прийнятих рішень не виходять за межі своєї компетенції; 3) при здійсненні державного нагляду та контролю за законністю в державному управлінні дотримуються правових процедур, використовують правові заходи та засоби [4, с.135].

На основі семантичного аналізу поняття законності, з використанням категорій «сутність», «форма», «зміст», Л.В. Мелєх розглядає категорію законності у вигляді формули: принцип законності – метод законності – режим законності. Так, узагальнюючи різні підходи до розуміння цього поняття, автор робить висновок, що законність може розглядатися як принцип, метод, режим відповідності правореалізаційної діяльності всіх суб'єктів права положенням Конституції, законам, які не суперечать їй, підзаконним актам та іншим джерелам права. Законність – це стан суспільного життя, який характеризується неухильним дотриманням і виконанням законів усіма суб'єктами. Тоді

як закон закріплює загальнообов'язкові правила поведінки, законність забезпечує повне і безперешкодне їх здійснення, тобто є неодмінною умовою реального втілення в життя законів. Дотримання законів забезпечує встановлення законності в суспільстві, а законність, у свою чергу, її реалізацію. Принцип законності є одним із принципів сучасної концепції правової держави [5, с.4;6, с.163].

На думку М.В. Журавель, якщо відійти від загального розуміння поняття «законність», то можна зазначити, що вона ґрунтується на таких засадах: а) загальнообов'язковість законів для всіх органів державного управління та інших суб'єктів, що вступають у відносини державного управління; б) єдність у тлумаченні законів усіма суб'єктами відносин державного управління; в) неприпустимість протиставлення законності та доцільності в регулюванні суспільно-правових відносин [7, с.221].

Г.М. Бистрик виклала власний підхід з приводу змісту та значення принципу законності, який виражено в ряді наступних особливостей: по-перше, принцип законності належить до групи фундаментальних принципів організації і діяльності механізму держави, що знаходить своє відображення на конституційному рівні у законодавстві переважної більшості сучасних держав. Його зміст пронизує діяльність усього механізму держави (усіх без винятку його елементів), оскільки на основі цього принципу механізм держави не лише функціонує і розвивається, а й утворюється; по-друге, з погляду визначення свого змісту, принцип законності в організації і діяльності механізму держави означає, що закон постає ключовою умовою легалізації та подальшої легітимації органів державної влади. Тобто зазначені елементи механізму держави можуть формуватись та діяти лише на основі закону, який визначає порядок та способи їх утворення, їх компетенцію та повноваження, а також відповідальність за порушення норм чинного законодавства; по-третє, принцип законності у функціонуванні механізму держави має цілісний характер і пов'язаний з усією системою національного законодавства, у тому числі і таким

її основоположним рівнем, як Конституція [8, с.89].

Отже, поняттям законність, відповідно до різних наукових концепцій, одночасно позначається принцип, режим та метод. На наш погляд, найбільш повно та правильно сприймати категорію саме у вигляді принципу, адже в її основі лежить ідея про правовий порядок у державі, згідно до якої всі суб'єкти суспільних відносин керуються в своїй діяльності нормами законодавчих актів та не можуть від них відходити. Це стосується як приватних осіб, так і органів державної влади, місцевого самоврядування тощо. За рахунок цього створюється належний, загальнонаціональний режим, де кожний суб'єкт існує в рамках правового поля, а їх поведінка скеровується та координується правовими методами.

Зважаючи на це, законність у при формуванні державної політики у сфері мобілізації полягає в тому, що така політика повинна: по-перше, ґрунтуватись виключно на положеннях Конституції, чинного законодавства, а також ратифікованих в установленому порядку міжнародних документів; по-друге, передбачати механізм реалізації, який не виходить за межі компетенції та повноважень суб'єктів, які займатимуться виконанням її завдань; по-третє, не може містити положень, які прямо порушують права і законні інтереси людини і громадянина, обмежують їх, безпідставно звужують.

На відміну від законності, рівність широко освітлюється в положеннях Основного Закону. Даному принципу присвячено статті 21, 22 та 24 Конституції за якими: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця

проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [2].

Досліджуючи сутність рівності автори оксфордського політичного словника стверджують, що поняття охоплює чотири аспекти: 1) рівна повага в межах певної схеми процесу ухвалення постанов – вимога виявляти рівну повагу до думки кожного; 2) об'єктивне ставлення – вимога однакового розгляду однакових випадків; 3) рівність розподілу – вимога отримання кожним рівної частки певного блага; 4) рівність результату – вимога, згідно з якою індивіди після процедури розподілу повинні опинитися в однакових умовах [9, с.596].

Принцип рівності в тлумаченні О.Ф. Скакун означає рівність усіх перед законом, рівність прав та обов'язків незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед законом, рівний захист у суді [10, с.224]. На думку О.В. Петришина, принцип рівності в праві передбачає вимогу поводитися в однакових випадках однаково, а у відмінних – неоднаково, а також забороняє дискримінацію як одне з найочевидніших порушень принципу рівності [11, с.126;12, с.205]. Принципи рівності з позиції М.А. Бурдонової має трьохкомпонентну структуру, яка включає в себе: 1) формально-юридичну рівність, що впливає із сутності права як загальної міри свободи та справедливості, встановленої державою таким чином, щоб свобода одного не обмежувала свободи іншого; 2) рівноправ'я, тобто рівність прав та обов'язків, рівні юридичні можливості суб'єктів для участі в соціальному житті; 3) рівний захист перед законом в аспекті

реалізації механізмів рівноправ'я [13, с.32]. О.П. Васильченко дійшов висновку: принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні – це зумовлений потребами розвитку Української держави і суспільства та визнаний Конституцією України універсальний принцип, який являє собою основоположну, керівну, фундаментальну ідею, що характеризується загальною значущістю, вищою імперативністю й у концентрованому вигляді визначає формальну рівність прав і свобод людини і громадянина та охоплює, по-перше, застосування єдиного масштабу прав і свобод до всіх осіб, по-друге, виключає привілеї чи обмеження прав і свобод людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими обставинами; по-третє, рівність прав і свобод людини і громадянина через рівність їх обов'язків; по-четверте, рівність всіх перед законом; по-п'яте, рівність прав і свобод чоловіка і жінки, окреслюючи цим зміст та сутність конституційного права України і виступаючи, таким чином, основним соціальним орієнтиром конституційно-правового регулювання. [14, с.18].

Узагальнюючи вищевикладене, можна вказати: принцип рівності – це загально-правова, конституційно закріплена ідея про рівні можливості кожного суб'єкта суспільно-правових відносин реалізувати свої права та досягати законних інтересів незважаючи на будь-які особистісні чинники. Держава сприяє та гарантує виконання цього принципу в усіх сферах життєдіяльності соціуму, у тому числі, за рахунок підтримки окремих верст населення, які з огляду на об'єктивні причини обмежені в своїх можливостях.

В аспекті формування державної політики у сфері мобілізації принцип рівності дає можливість забезпечити: по-перше, рівність прав і обов'язків громадян в контексті захисту держави та залучення на військову службу; по-друге, соціальну справедливість, коли враховується соціальний стан та умови життя всіх верст населення, у зв'язку із чим проводиться

справедлива мобілізація. Крім того, мобілізація повинна гарантувати всім та кожному рівні соціальні гарантії та захист; по-третє, недопущення дискримінації в контексті мобілізаційних процесів за ознаками статі, віку та/або інших суб'єктивних факторів.

Висновки. Таким чином, дотримання принципів законності та рівності є запорукою того, що формування державної політики в сфері мобілізації, безальтернативно перебуватиме в рамках правового поля та ураховуватиме права і законні інтереси населення держави. А відтак, суворе дотримання цих принципів підвищить ефективність мобілізаційних процесів та сприятиме поліпшенню роботи всього військового сектору.

Список використаних джерел:

1. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. Стор. 154.
2. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.
3. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис... д-ра. юрид. наук : Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2007. 509 с.
4. Гарна І.О. Організаційно-правове регулювання міграційних процесів в Україні: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 185 с.
5. Мелех Л. В. Законність у правозастосовній діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Л., 2010. 21 с.
6. Дроздов О. Актуальні проблеми реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2(77). С. 156-169.
7. Журавель М.В. Принцип законності в процесі розвитку державного управління в Україні. Наукові праці НУ ОЮА. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» : зб. наук. пр. редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.] ; відпов. за вип. В.М. Дрьомін ; МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2013. Т. 13. С. 220-227.
8. Бистрик Г.М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. Наукові праці МАУП, 2014, вип. 1(40), с. 85–90.
9. Короткий оксфордський політичний словник: Пер. з англ. За ред. І. Макліна і А. Макмілана.. К.: Видво СоломіїПавличко «Основи», 2005. 789 с.
10. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
11. Петришин О.В., Погребняк С.П., Смородинський В.С. та ін. Теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків : Право, 2015. 368 с.
12. Чемодурова А. Поняття та зміст принципу рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С.204-207.
13. Бурдоносова М.А. Теоретико-правові аспекти принципу рівності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 31-33.
14. Васильченко О.П. Зміст принципу рівності прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Право». 2014. Випуск 2. С.14-19.

Yakovchuk Ye. Yu. Regarding the determination of the essence and meaning of the principles of legality and equality in the formation of state policy in the field of mobilization

The relevance of the article lies in the fact that the full-scale invasion of the territory of our country by the occupying forces of the Russian Federation made it necessary to mobilize, first of all, human, as well as economic, logistical and other resources for the organization of defense and repelling the attack. At the same time, these events showed the significant unpreparedness of the state for many challenges. In particular, it was established that there is an actual lack of an effective state policy in the field of mobilization that would satisfy the needs of the military sector and harmoniously correspond to the interests of the entire society as a whole. A clear definition of the principles on which it will be based is necessary for the implementation of the winning concept when establishing the state mobilization course. The system of relevant principles is quite broad, however, as can be seen, the principles of legality and equality are among the key ones. The purpose of the article is to reveal the essence and significance of the principles of legality and equality in the formation

---

of state policy in the field of mobilization. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists and the norms of the current legislation, reveals the general theoretical meaning of the concept of "legality". It was found that in the aspect of the formation of state policy in the field of mobilization, the principle of equality makes it possible to ensure: first, the equality of rights and obligations of citizens in the context of state protection and enlistment in military service; secondly, social justice, when the social condition and living conditions of all sections of the population are taken into account, in connection with which fair mobilization is carried out. In addition, mobilization must guarantee social guarantees and protection to all and every level; thirdly, the prevention of discrimination in the context of mobilization processes based on gender, age and/or other subjective factors. It was concluded that compliance with the principles of legality and equality is a guarantee that the formation of state policy in the field of mobilization will be without alternatives within the framework of the legal field and will take into account the rights and legitimate interests of the population of the state. Therefore, strict adherence to these principles will increase the efficiency of mobilization processes and contribute to improving the work of the entire military sector.

Key words: *principles, principles of law, legality, equality, formation, state policy, mobilization.*